ORIGINAL ARTICLE

POVĚDOMÍ RODIČŮ O DĚTSKÝCH PRÁVECH

Parents' awareness of children rights

Jana Stejskalová

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce

Summary

The article acquaints the reader with the theme of the parents' awareness of children rights in the sense of the Convention on the Rights of the Child. The article describes a research, in which parents of children attending the primary school answered questions related to the theme of children rights - whether they have participated in activities associated with this theme and how they implement rights of children in certain model situations. The parents expressed the measure of satisfaction with the child education and with possibilities of the cultural and sport enjoyment at their place of residence too. In addition, the article brings a comparison of results with a study implemented in Italy and Spain. This comparison suggests that Czech respondents more frequently completely agree with a statement that children can rightfully express their opinions. In the question concerning the child independence, the parents most frequently agree that their children can choose their friends based on their own consideration, write privately their diary, make phone calls without parent control and fulfil home tasks.

The article inter alia encounters a dichotomy between children rights and rights of adults or parents of the children. In the work, there is a basic dilemma of the education by parents: to conduct the child or to let him/her grow? In the viewpoint of the Law on family No. 94/1963 as amended, the parents are primarily responsible for the implementation of rights comprised in the Convention on the Rights of the Child. There is an assumption that the parents are educated in this direction and respect the principle of doing their best for the child. The results demonstrate the fact that the parents as respondents respect the right of the child in new directions of respecting the child privacy and provide the child with more freedom compared to the past.

Key words: parents' awareness – rights of the child – Convention on the Rights of the Child

Souhrn

Článek přibližuje čtenáři téma povědomí rodičů o dětských právech ve smyslu Úmluvy o právech dítěte. Článek přibližuje výzkum, ve kterém rodiče dětí navštěvujících základní školu odpovídali na otázky vztahující se k tématu dětská práva, jestli se sami účastnili aktivit s touto tematikou, jak uplatňují práva dětí v určitých modelových situacích. Rodiče vyjadřovali také míru spokojenosti se vzděláváním dítěte a s možnostmi kulturního a sportovního vyžití pro děti v místě bydliště. Článek navíc přináší srovnání výsledků se studií realizovanou v Itálii a Španělsku. Z tohoto srovnání vychází, že čeští respondenti častěji zcela souhlasí s tvrzením, že děti mají právo vyjádřit svůj názor. V otázce samostatnosti dítěte se rodiče nejčastěji shodují v tom, že si jejich děti mohou vybírat kamarády podle svého uvážení, psát si soukromě deník, telefonovat bez kontroly rodičů a plnit domácí úkoly.

Submitted: 2012-06-06 • Accepted: 2012-07-24 • Published online: 2012-09-27
KONTAKT: 14/3: 362–368 • ISSN 1212-4117 (Print) • ISSN 1804-7122 (Online)

Tento článek naráží mimo jiné na dichotomii mezi právy dítěte a právy dospělých, resp. právy rodičů dětí. V práci se objevuje základní dilema rodičovské výchovy: vést dítě, nebo ho nechat růst? Z pohledu zákona o rodině č. 94/1963, v platném znění, leží na rodičích primární odpovědnost za implementaci práv obsažených v Úmluvě o právech dítěte. Předpokladem je, že rodiče sami jsou v tomto směru vzdělání a respektují princip toho nejlepšího pro dítě. Výsledky potvrzují, že rodiče jako respondenti respektují práva dítěte v nových ohledech na jeho soukromí a nechávají mu oproti minulosti více volnosti.

Klíčová slova: povědomí rodičů – dětská práva – Úmluva o právech dítěte

ÚVOD

Podle zákona o rodině (§ 34) jsou to primárně rodiče, kteří mají zodpovědnost za výchovu a příznivý vývoj dítěte – tedy i s právy a povinnostmi, které jsou vzájemně provázané. Základním dokumentem shrnujícím dětská práva je Úmluva o právech dítěte (dále jen Úmluva). Dětská práva vycházejí z koncepce lidských práv sepsaných v Listině základních práv a svobod. Jedním ze základních práv dítěte je právo na vzdělání. A jsou to právě rodiče, kteří nesou primární zodpovědnost za vzdělání dítěte. Státy, které tuto Úmluvu ratifikovaly, mají sice povinnost zajistit bezplatné základní vzdělání pro všechny děti (Úmluva o právech dítěte, čl. 28), ale je na rodičích, aby tomu napomáhali. Rodiče by tedy měli znát práva v této Úmluvě obsažená a zprostředkovávat je dětem.

Výzkum se snažil zjistit, jestli rodiče vůbec vědí o dětských právech, jestli se účastní nebo v minulosti účastnili aktivit podporujících dětská práva a jak se k této problematice staví.

METODIKA

Výzkum povědomí rodičů o dětských právech proběhl souběžně s výzkumem právního povědomí o dětských právech u dětí školního věku. Osloveni byli rodiče dětí 3.–9. tříd ve dvou školách, jedna z nich byla v městě do 100 000 obyvatel a druhá nad 100 000 obyvatel. V obou školách ředitelé explicitně souhlasili. Rodiče byli jednak vyzváni, aby dali souhlas s účastí jejich dítěte ve výše zmiňovaném výzkumu, jednak byl stejným rodičům předložen dotazník. Výsledky tohoto šetření předkládáme. Celkem bylo rozdáno 294 dotazníků, bylo jich vráceno 188 (návratnost odpovídá 64 %), vyu-

žito bylo 184 dotazníků. Rodiče vyplňovali dotazník doma, po vyplnění jej jejich děti odevzdaly ve škole pověřenému vyučujícímu.

Sběr dat probíhal v roce 2008. Otázky v dotazníku byly inspirovány studií Casase a Saporitiho o právním povědomí dětí, rodičů a učitelů v Itálii a Španělsku. Dotazník obsahoval identifikační otázky, škálovací otázky (tyto byly hodnoceny pomocí 5stupňové Likertovy stupnice, kdy 1 znamená – zcela souhlasím, 2 – spíše souhlasím, 3 – neutrální stanovisko, 4 – spíše nesouhlasím a 5 – zcela nesouhlasím s daným tvrzením). Získané výsledky byly statisticky zpracované. Volba statistické metody odpovídala metodě u Casase a Saporitiho, aby bylo možné porovnání výsledků.

Operacionalizace pojmů

Pod pojmem povědomí je myšleno: jestli rodiče znají v tomto případě pojem dětská práva a jestli je umí aplikovat. Pojem dětská práva označuje ta práva, která jsou uvedena v Úmluvě o právech dítěte. Do kategorie rodičů jsou zahrnuti nejen rodiče dětí, ale i prarodiče, pokud se o dítě starají.

Charakteristika souboru

Celkový počet respondentů byl 184, z toho matky tvořily 80,4 %, otcové 19,1 % a prarodiče 0,5 %. Věková struktura výzkumného souboru: rodiče do 35 let věku tvořili 32,6 %, ve věku 36–45 let 56,4 %, 46–55 let 9,3 % a nad 56 let 1,7 %. Většina rodičů-respondentů je vdaná/ženatý (70,7 %), rozvedená/rozvedený 14,4 % respondentů, svobodná/svobodný 0,5 % a vdova/vdovec 1,6 %; 12,8 % respondentů na tuto otázku neodpovědělo. Děti na prvním stupni má 39 %, na druhém stupni 61 % respondentů.

Základní výzkumná otázka

Jaké je povědomí rodičů o dětských právech vycházejících z Úmluvy o právech dítěte?

Dílčí výzkumné otázky:

1. Znalí rodiče dětská práva? Podílejí se sami aktivně na aktivitách podporujících dětská práva?
2. Jak se liší výsledky od výsledků zahraniční studie Casase a Saporitiho?

VÝSLEDKY**Povědomí o dětských právech**

Na otázku, jestli rodič ví, co jsou dětská práva, odpovědělo kladně 89,4 % respondentů. Aktivit zaměřených na dětská práva se zúčastnilo jen 11,2 % dotázaných rodičů. S tvrzením, že děti mají právo vyjádřit svůj názor, zcela souhlasí 78,26 % respondentů, spíše souhlasí 20,11 %, spíše nesouhlasí 1,09 %. Celkový průměr je 1,23 a směrodatná odchylka 0,46.

Rodiče dále odpovídali, zda s tvrzením souhlasí, nesouhlasí nebo se neumějí vyjádřit. Přehled otázek je znázorněn v grafu 1.

Graf 1 Otázky pro rodiče

Nejčastěji se rodiče shodli na tom, že si jejich děti mohou vybírat kamarády podle svého uvážení (97,9 %), respekt se soukromím dítěte (psaní deníku) vyjadřuje 96,3 %, možnost dítěte spolurozhodovat o dění v rodině uznává 94,1 %. Další otázky dotazníku se vztahovaly k názoru rodičů na jejich možnost zajištění potřeb dítěte. Nejčastěji rodiče souhlasili s dostupností a adekvátností zdravotní péče pro děti (88,8 % respondentů). Výuka ve škole je adekvátní k zajištění dobrého vzdělání podle 70,2 %. Dostatečné ekonomické možnosti

k zajištění vzdělání dítěte má 64,4 % respondentů. Třetí okruh otázek se týkal otázky samostatnosti dítěte v různých situacích: samostatné plnění domácích úkolů je u 84 %, dítě může jít samo k lékaři v 44,1 %, koupit si boty 60,6 %. Otázka respektu k soukromí dítěte: telefonovat může 91 %, se čtením jakýchkoliv knížek, časopisů apod. souhlasí 64,4 %.

Další část dotazníku tvořily škálovací otázky zaměřující se na zjištění subjektivní spokojenosti s osvětou v oblasti lidských práv pomocí Likertovy pětibodové škály. Každá z těchto

otázek měla čtyři podotázky (tab. 1). Škála obsahovala hodnoty 1–5, kdy 1 znamenala – jsem zcela spokojen, 2 – jsem spokojen, 3 – ani

spokojen, ani nespokojen, 4 – nejsem spokojen a 5 – jsem zcela nespokojen.

Tabulka 1 Škálovací otázky v dotazníku pro rodiče

Otázka	Počet	Min	Max.	Průměr	Směrodatná odchylka
4a Spokojenost se školním vzděláním v oblasti lidských práv	176	1	5	2,62	1,013
4b Spokojenost se školním vzděláním v oblasti zdravé výživy	180	1	5	2,48	1,075
4c Spokojenost se školním vzděláním v oblasti sexuální výchovy	170	1	5	2,48	1,073
4d Spokojenost se školním vzděláním v oblasti občanské výchovy	177	1	5	2,08	0,878
15a Spokojenost s možnostmi pro děti – veřejné prostory	180	1	5	2,87	1,196
15b Spokojenost s možnostmi pro děti – sportovní areály	180	1	5	2,68	1,254
15c Spokojenost s možnostmi pro děti – areály pro hry	180	1	5	3,07	1,189
15d Spokojenost s možnostmi pro děti – pro volný čas – dětská centra, knihovny	179	1	5	2,78	1,133

V případě školní výuky jsou rodiče nejvíce spokojeni se vzděláváním dětí v občanské výchově (průměr 2,08, směrodatná odchylka 0,88), v oblasti sexuální výchovy již o něco méně (průměr 2,48, směrodatná odchylka 1,07) a v oblasti zdravé výživy (průměr 2,48, směrodatná odchylka 1,08). Nejméně jsou spokojeni se vzděláváním v oblasti lidských práv (průměr 2,62, směrodatná odchylka 1,01).

Druhá otázka se týkala spokojenosti rodičů s možnostmi kulturního a sportovního využití pro děti v místě bydliště. Označení možnosti pro děti bylo rozpracováno do čtyř oblastí: veřejné prostory (průměr odpovědí respondentů je 2,87, směrodatná odchylka 1,20), sportovní areály (průměr 2,68, směrodatná odchylka 1,25), areály pro hry dětí, např. dětská hřiště (průměr 3,07, směrodatná odchylka 1,19) a prostory pro volný čas, např. dětská centra, knihovny apod. (průměr 2,78, směrodatná odchylka 1,13).

DISKUSE

Úmluva o právech dítěte je základním dokumentem vymezujícím dětská práva. Především

rodiče jsou těmi, kteří mají odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Aby sami mohli dodržovat dětská práva – i když některá jsou všeobecně známá a není tudíž nutné cílené studium Úmluvy – musí si jich být vědomi. Proto se výzkum zaměřil na povědomí českých rodičů o dětských právech.

Dotazník obsahoval dvě přímé otázky zaměřené na dětská práva: povědomí rodičů o tom, co jsou dětská práva; 89,4 % rodičů-respondentů ví, co jsou dětská práva. Ale konkrétních aktivit vztahujících se k dětským právům se někdy (ve smyslu minimálně jednou) zúčastnilo jen 11,2 % z nich. Další část se týkala přiznání práva dětem v určitých situacích. Na předních místech se umístilo právo na soukromí a spolurozhodování o dění v rodině, přitom děti si podle výzkumu Kovaříka et al. (1999, p. 13) toto právo uvědomují méně často. Při celorepublikovém výzkumu zaměřeném na znalost dospělé populace Úmluvy o právech dítěte bylo zjištěno, že tuto úmluvu znají jen tři z deseti dotázaných (Sadílek et al., 2010, s. 75).

Podle výzkumu Casase a Saporitiho et al. (2006, p. 28) se aktivit, vztahujících se k dět-

ským právům, zúčastnilo 29,3 % rodičů ze Španělska a 10,3 % z Itálie. Spokojenost rodičů se školním vzděláním v oblasti solidarity a lidských práv byla hodnocena pomocí Likertovy pětibodové škály, kde 1 znamená – zcela souhlasím, 3 – neutrální postoj a 5 – zcela nesouhlasím. Nižší průměr v odpovědi vypovídá o vyšší spokojenosti rodičů. V případě školní výuky jsou čeští rodiče nejvíce spokojeni se vzděláváním dětí v občanské výchově (průměr 2,08). Podle Casase a Saporitiho et al. (2006, p. 48): rodiče ve Španělsku dosáhli průměru 3,48, v Itálii 3,55. V oblasti sexuální výchovy se počet spokojených českých rodičů snížil (průměr 2,48), Španělé jsou méně spokojeni (průměr 2,92). Italové jsou spokojenější (průměr 2,2). V oblasti zdravé výživy jsou čeští rodiče spokojeni v průměru 2,48, rodiče ve Španělsku (průměr 3,2) a v Itálii (průměr 3,14) jsou spokojeni méně. Nejméně jsou čeští rodiče spokojeni se vzděláváním v oblasti lidských práv (průměr 2,62), ve Španělsku (průměr 3,88) a v Itálii (průměr 3,84). Celkově se ukazuje, že rodiče českých dětí jsou více spokojeni s náplní vzdělávání dětí.

S tvrzením, že děti mají právo vyjádřit svůj názor, zcela souhlasí 78,26 % respondentů, což je více, než uvádějí Casas a Saporiti et al. (2006, p. 26) – zcela souhlasí 66,8 % rodičů ze Španělska a 61,1 % z Itálie. Celkový průměr pro české respondenty je 1,2312 a směrodatná odchylka 0,4595. Pohled rodičů na jejich možnosti v zabezpečení potřeb dítěte: nejčastěji rodiče souhlasili s dostupností zdravotní péče pro děti (88,8 % respondentů, v Katalánsku souhlasilo 73 % respondentů). Výuka ve škole je adekvátní k zajištění dobrého vzdělání podle 70,2 % a dostatečné ekonomické možnosti k zajištění vzdělání dítěte má 64,4 % respondentů (v porovnání se zahraniční literaturou skoro polovina rodičů ze Španělska a více než dvě třetiny rodičů z Itálie mají dostatečné ekonomické možnosti k zajištění potřeb dítěte) (Casas, Saporiti et al., 2006, p. 27).

V otázce samostatnosti dítěte se rodiče nejčastěji shodují v tom, že si jejich děti mohou vybírat kamarády podle svého uvážení (97,9 %), psát si soukromě deník (96,3 %), telefonovat bez kontroly rodičů (91 %), plnit domácí úkoly (84 %), koupit si boty (60,6 %) a jít

samy k lékaři (44,1 %). Se čtením jakýchkoliv knížek, časopisů apod. souhlasí 64,4 % rodičů. Se spolurozhodováním dítěte v rodině o věcech, které se ho týkají, souhlasí 94,1 % rodičů. Otázka zkoumající spokojenost rodičů s možnostmi kulturního a sportovního vyžití pro děti v místě jejich bydliště: tato otázka se vztahuje k článku 27 Úmluvy o právech dítěte, podle kterého „*má každé dítě právo na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, mravní a sociální rozvoj. Základní odpovědnost na zabezpečení takové úrovně nesou rodiče. Povinnosti státu je zabezpečovat, že jejich odpovědnost může být a je plněna. Stát může přitom poskytnout rodičům a jejich dětem materiální pomoc*“ (Úmluva o právech dítěte, čl. 27). Rodiče se vyjadřovali ke čtyřem oblastem: veřejné prostory (spokojených je 40,22 % respondentů, což je méně než ve Španělsku – 67,2 % a v Itálii 41,6 %), sportovní areály (46,74 % spokojených českých respondentů, ve Španělsku 53,1 % a v Itálii 44,6 %), areály pro hry dětí, např. dětská hřiště (spokojenost vyjádřilo 32,61 % respondentů, což je zhruba polovina ve srovnání se Španělskem – 64,1 % a Itálií – 58,2 %), prostory pro volný čas, např. dětská centra, knihovny apod. (41,85 % respondentů je spokojených, ve Španělsku 56,5 % a Itálii 25,9 %) (Casas, Saporiti et al., 2006, p. 49). Z tohoto srovnání vychází nejlépe Španělsko.

Článek přináší mimo jiné mezinárodní srovnání povědomí rodičů o dětských právech. Pro mezinárodní výzkum (UNICEF, 2012) zabývající se problematikou dětské chudoby ve vyspělých zemích Evropy bylo využito mj. právo dítěte mít klidné místo pro čas odpočinku či přípravu domácích úkolů nebo mít možnost pozvat si domů kamarády na jídlo či hru. Další práva obsažená v Úmluvě: právo dětí na vzdělání a zdravotní péči jsou klíčovými faktory zahrnutými v Indexu lidského rozvoje (Human Development Index) (Habashi et al., 2012). Tento index se používá k mezinárodnímu srovnání blaha dětí (child welfare) v jednotlivých zemích světa. Česká republika dle tohoto indexu je na 27. místě, Španělsko na 23., Itálie na 24. ze 187 posuzovaných zemí.

Článek naráží mimo jiné na dichotomii mezi právy dítěte a právy dospělých, resp. právy rodičů dětí. Podle zákona o rodině jsou to pri-

márně rodiče, kteří mají mj. zodpovědnost „za péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový a rozumový a mravní vývoj“ (zákon o rodině, § 31, 1a). Z pohledu tohoto zákona leží na rodičích primární odpovědnost za implementaci práv obsažených v Úmluvě o právech dítěte. Zmocňování rodičů odpovídá jednomu ze základních konceptů sociální práce v současné době. Rodiče se tak stávají manažery pro vzdělání svých dětí (Roose, De Bie, 2011, p. 39). Předpokladem je, že rodiče sami jsou v tomto směru vzdělání a respektují princip toho nejlepšího pro dítě. Podle UNICEFu (2009) je neefektivnější ochranou dětí posilování sociálního zázemí dětí. Práva rodičů jsou respektována jen do té míry, dokud je zajištěn nejlepší zájem dítěte. Lidská práva obecně musí být respektována a předávána, stejně jako jejich implementace do praxe (Millennium Declaration, 2000). Holistický přístup vyžadující ochranu dítěte požaduje ochranu dítěte jako jednu z částí bytí dítěte v současnosti. Ta musí být dosahována uznáním a respektováním způsobem a chránit budoucnost dítěte (Hart et al., 2011).

ZÁVĚR

Článek se zabývá problematikou povědomí rodičů o dětských právech. Základními prvními normami jsou Úmluva o právech dítěte a zákon o rodině. Cílem článku bylo seznámit čtenáře s výsledky výzkumu s touto problematikou; 89,4 % rodičů-respondentů ví, co jsou dětská práva, nejčastěji přiznanými právy dětem jsou volný výběr kamarádů, psaní deníku, spolurozhodování dítěte o dění v rodině a podpora dítěte k vyjádření vlastního názoru. Ukázal také míru spokojenosti rodičů se vzděláním dětí a s možnostmi kulturního a sportovního využití pro děti v místě bydliště.

Přínosem je navíc srovnání výsledků s mezinárodní studií Casase a Saporitiho. Z tohoto srovnání vychází, že čeští respondenti častěji zcela souhlasí s tvrzením, že děti mají právo vyjádřit svůj názor – 78,26 % respondentů, což je o 11 % více než rodiče ve Španělsku a o 17 % více než v Itálii. Při srovnání všech položek v kategorii „vzdělání dětí“ se ukázalo, že čeští rodiče jsou více spokojeni s náplní vzdělávání v oblasti solidarity a lidských práv.

Z odpovědí na otázky zkoumající spokojenost rodičů s možnostmi kulturního a sportovního využití pro děti v místě jejich bydliště vyšlo, že nejvíce spokojeni jsou španělští rodiče.

V práci se objevuje základní dilema rodičovské výchovy: vést dítě, nebo ho nechat růst? Výsledky potvrzují, že rodiče jako respondenti respektují práva dítěte v nových ohledech na jeho soukromí a nechávají mu oproti minulosti více volnosti. Otázky jsou podpořené stanovisky rodičů, aby si jejich dítě vybíralo kamarády podle svých představ a taktéž akceptují, že jejich dítě může číst knihy a časopisy podle vlastního výběru. Toto by mohlo být zároveň rizikem, protože vzrůstající vliv vrstevníků může převážit vliv rodičů na zdravý vývoj svého dítěte.

LITERATURA

1. Casas F, Saporiti A et al. (2006). Children's Rights From the Point of View of Children, their Parents and Their Teachers: A Comparative Study between Catalonia and Molise. *The International Journal of Children's Rights*. 14: 1–75.
2. Habashi J, Wright L, Hathcoat JD (2012). Patterns of Human Development Indicators Across Constitutional Analysis of Children's Rights to Protection, Provision, and Participation. *Social Indicators Research*. Springer, Nizozemsko. 105/1: 63–73.
3. Hart SN, Lee Y, Wernham M (2011). A new age for child protection – General comment 13: Why it is important, how it was constructed, and what it intends? *Child Abuse & Neglect*. 35/18: 970–978.
4. Human Development Index (2011). [online]. [cit. 2012-06-01]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/>
5. Kovařík J et al. (1999). Právní povědomí a pojetí práva u českých dětí školního věku – průběžná zpráva z výzkumného projektu CEZ č. J06/98:12100001 za období od 1. 1. 2001 do 31. 12. 2001. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta. 38 s.
6. Millennium Declaration (2000). United Nations. [online]. [cit. 2012-07-23] Dostupné z: <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm/>
7. Roose R, De Bie M (2011). Children's Rights: challenge for social work. In *International social Work*. Sage Publications. England. 51/1: 37–46.
8. Sadílek P, Stejskalová J, Pešlová E (2010). Informovanost o právech dítěte. *Prevence úrazů, otrav a násilí*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta. VI/1: 71–77.

9. Úmluva o právech dítěte (2004–2010). [online]. [cit. 2012-05-31]. Dostupné z: <http://www.unicef.cz/>
10. UNICEF (2009). Progress for Children. A Report Card on child Protection [online]. United Nations Children's Fund (UNICEF). [online]. [cit. 2012-07-23]. Dostupné z: http://www.unicef.org/protection/files/Progress_for_Children-No.8_EN_081309%281%29.pdf
11. UNICEF (2012). Measuring Child Poverty. United Nations Children's Fund (UNICEF). [online]. [cit. 2012-07-23]. Dostupné z: <http://www.unicef.cz/download/Measuring%20Child%20Poverty.pdf>
12. Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., v platném znění. [online]. [cit. 2012-06-04]. Dostupné z: <http://www.zakonycr.cz/seznamy/0941963Sb.html/>

✉ Kontakt:

Mgr. Jana Stejskalová, Ph.D., Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce
E-mail: jstejskalova@zsf.jcu.cz